

PROMENLJIVI POLITIČKI PEJZAŽ SRBIJE

I. PREGLED

Boris Tadić je 11.jula 2004. inaugurisan kao prvi predsednik Srbije od decembra 2002. godine. Birači su 27.juna izabrali Tadića u drugom krugu izbora sa 53% glasova, ispred ultra-nacionaliste Tomislava Nikolića iz Srpske radikalne stranke (SRS)¹. Tadićevo pobjeda sugerise da neznatna većina biračkog tela želi da vidi Srbiju na pro-evropskom reformskom kursu. Sa druge strane, ispoljena snaga Radikala ukazuje da je srpsko biračko telo duboko podeljeno, i da pro-reformski kurs ne treba uzeti "zdravo za gotovo", posebno ako potraju ekonomske teškoće. Što je najznačajnije, tri kandidata sa najvećim brojem glasova u prvom krugu predsedničkih izbora dolaze iz partija koje nisu deo vlade i ne podržavaju je u parlamentu.

Posle izbora, Tadić je ukazao da će podržati vladu premijera Vojislava Koštunice, pri čemu bi se smanjio uticaj Socijalističke partije Srbije (SPS). Sa druge strane, ovlašćenja predsednika su mala po pitanjima dnevne politike, te Tadićev izbor možda neće obavezno značiti i realnu promenu srpske politike. Izbori ostavljaju manjinsku vladu Srbije vrlo ranjivom, izloženu pritisku nacionalističke desnice, kao i pro-evropskog centra. Predstojeći lokalni izbori i pokrajinski izbori u Vojvodini -- zakazani za septembar -- se od strane Vlade doživljavaju kao krucijalni test za moguće prevremene parlamentarne izbore.

Uprkos Tadićevoj pobjedi, srpska vlada izgleda nevoljna da obnovi saradnju sa Sudom za ratne zločine u Hagu (Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju -- ICTY). Osim retorike i stalno

rastućeg međunarodnog pritiska, nije sigurno da li će bilo ko, koga traži ICTY, biti uhapšen ili izručen pre septembarskih izbora. Reforma zakonodavstva je u zastoju, odnosi sa manjinama u etnički mešovitoj pokrajini Vojvodini su se vidno pogoršali i postoji mogućnost za njihovo dalje pogoršavanje.

Na ovim predsedničkim izborima, srpsko biračko telo ispoljilo je veću sofisticiranost i signaliziralo da nije više opsednuto politikom nacionalizma. Ekonomija je dominirala u predizbornoj kampanji - ni Kosovo, ni ICTY nisu igrali značajniju ulogu u predizbornoj retorici. I prvi i drugi krug su pokazali duboku razočaranost procesom tranzicije i sa politikom uopšte. Ali pojava novog lica iz redova oligarhije -- nekadašnjeg Miloševićevog satrapa Bogoljuba Karića - kao rastuće moćne političke snage uputila je snažnu poruku istrošenoj beogradskoj političkoj eliti o mogućim populističkim trendovima u budućnosti.

II. PODELJENA KUĆA: SRPSKA MANJINSKA KOALICIJA

Tokom četiri i po meseca od kako je Koštunica sastavio manjinsku vladu 3. marta 2004. godine, Vlada je ostvarila manje nego što se nadala, ili obećala. Za razliku od prethodne DOS-ove vlade, koja je predstavila važan program novog zakonodavstva u prva četiri meseca (mart-maj 2001. godine), Koštuničina vlada je uspela da usvoji samo nekoliko zakona koji bi se po svojoj prirodi mogli smatrati istinski reformskim². U nekim oblastima -- kao što su privatizacija i saradnja sa ICTY -- se nazadovalo. Tri sastavna dela vladine koalicije -- Koštuničina DSS (Demokratska stranka Srbije), ruralna konzervativna koalicija SPO (Srpski pokret obnove) Vuka

¹ U prvom krugu je glasalo 47,7% biračkog tela, a 48,7% u drugom. Izbori u prethodna tri puta (29. septembar i 13. oktobar 2002, 8. decembar 2002, i 16. novembar 2003.) nisu uspeli zbog nedovoljnog odziva birača. Naknadne promene izbornog zakona su eliminisale zahtev za pragom od 50% birača i omogućili da ovi izbori uspeju.

² To su bili uglavnom zakoni koji regulišu oblast javnih finansija i privrede, kao i mali broj amandmana na zakone iz oblasti pravosuđa

Draškovića i NS (Nova Srbija) Velimira Ilića, tehnokratska partija G-17+ predvođena Miroljubom Labusom -- su se često sukobljavala oko politike, na veliko zadovoljstvo senzacionalističkih medija. Upravo bi ove svade mogle voditi ka prevremenom padu Koštunićine vlade.

A. SKUPŠTINA I VLADA

Sadašnji saziv srpskog parlamenta je sporo započeo sa radom. Iako su parlamentarni izbori održani 28. decembra 2003. godine, Parlament nije održao konstitutivnu sednicu do 27. januara 2004. godine. Pregovori o formiranju vlade su se razvlačili nedeljama, sve dok 3. marta parlament nije konačno izglasao Koštunićinu vladu.

U međuvremenu, reforme su bile u zastoju. Grupa međunarodnih donatora³ je 24. februara 2004. poslala pismo svim srpskim parlamentarnim strankama u kome su izneli svoje viđenje zakonodavnih prioriteta, potrebnih da se ponovo pokrenu reforme. Šef kancelarije Svetske banke u SCG, Rori O'Saliven, dao je u vidu pisma listu od 44 zakonodavna akta, za koje donatori očekuju da budu usvojeni i implementirani da bi se nastavila finansijska pomoć. Pismo takođe podvlači spremnost donatora da pomognu u pripremi nacrtu i implementaciji ovih zakona.

Od devet zakona koji su označeni od strane donatora kao hitni i trebalo bi da budu usvojeni u prvih 30 dana vlade, pet je usvojeno od strane Skupštine do kraja juna 2004. godine, a još tri su ušla u proceduru. Donatori su takođe preporučili da još jedan set od 24 zakona treba da bude usvojen u prvih 100 dana Vlade. Samo je pet od ovih usvojeno do kraja juna, sa još jednim zakonom koji je ušao u proceduru, ali nije usvojen. Dodatnih 12 nacrtu zakona su odobreni od strane Vlade i upućeni parlamentu na razmatranje pre letnje pauze, ali glasanje o njima još uvek nije zakazano.⁴

Nesposobnost vlade da obezbedi skupštinski kvorum, rasipanje energije na interne svade i gubljenje vremena na kontroverzni Zakon o

pravima haških optuženika i njihovih porodica su konstantno prekidali debatu i usvajanje zakona.

Vlada je imala određenog uspeha. Jedno od pozitivnih dostignuća je izmena izbornog zakona. Nakon što su predsednički izbori tri puta propali zbog niskog odziva birača, izborna pravila su izmenjena -- u skladu sa preporukama Saveta Evrope i OEBS - da se ukloni uslov o odzivu birača većem od 50 procenata. Ovo je rezultiralo uspehom predsedničkih izbora u junu⁵. Još jedan pozitivan rezultat u zakonodavstvu je usvajanje Zakona o sprečavanju konflikta interesa pri vršenju javnih funkcija. Ovaj zakon predstavlja istinsku novinu u pravnom sistemu Srbije i mogao bi možda imati sveobuhvatne posledice po srpsku politiku i jurisprudenciju.

Najkontroverzniji zakonski akt koji je oduzeo najviše vremena bio je Zakon o pravima haških optuženika i njihovih porodica, koji bi garantovao finansijsku podršku porodicama optuženih za ratne zločine. Ovaj zakon, predložen od strane Radikala, otkrio je razlike unutar vladajuće koalicije. DSS je bila jedina vladajuća partija koja ga je podržala: SPO i NS su izašli iz sale; G17+ je ostala u sali da obezbedi kvorum za rad, ali se uzdržala od glasanja; DS je glasala protiv. Zakon je usvojen glasovima DSS, Radikala i SPS. Ustavni sud je suspendovao primenu zakona, čekajući izveštaj o njegovoj ustavnosti⁶. Između ostalog, ovaj događaj je pokazao da je DSS u stanju da formira oportunističke saveze sa ultra nacionalističkim anti-reformskim snagama.

Sve ukupno, od 37 zakonskih akata koje je parlament usvojio pre kraja juna, 24 su bile izmene i dopune postojećih zakona, osam od preostalih 13 samostalnih akata su se odnosili na privredu i budžet. Ovo delom odražava ozbiljne poteškoće sa kojima se vlada suočava u dostizanju projektovanih budžetskih prihoda. U međuvremenu, Koštunićin omiljeni projekat -- izrada nacrtu i usvajanje novog ustava Srbije -- je zastao u parlamentarnoj proceduri

³ Reč je o Grupi za zakone i tranziciju. Osnovana je 2001. godine, sastaje se jednom mesečno i obuhvata najveće međunarodne donatore uključujući Svetsku banku, UNDP, EBRD, USAID i GTZ, kao i ostale aktere poput OECD i OEBS. ICG poseduje pismo od 24. februara.

⁴ Do 20. jula 2004. godine

⁵ Ingerencije predsednika Srbije su slične, ali za nijansu šire od ovlašćenja predsednika Nemačke. Predsednik potpisuje i proglašava akte usvojene od strane parlamenta; ukoliko odbije da potpiše, parlament može izdejstvovati usvajanje putem ponovnog glasanja. Predsednik može raspustiti parlament samo na zahtev predsednika vlade. Vrhovni savet odbrane Srbije i Crne Gore, telo nadležno za oružane snage, čine predsednici Srbije, Crne Gore i državne zajednice Srbija i Crna Gora.

⁶ Do jula 2004. godine

zbog nedostatka političkog konsenzusa neophodnog da se usvoji ustav⁷.

Neprijatne javne svađe između ministara su narušile vladin imidž i stvorile predstavu o nepostojanju jedinstva unutar vlade. Trogodišnji sukob između ministra finansija Mladana Dinkića (G17+) i magnata Bogoljuba Karića je dodatno zaoštrio ministar za kapitalne investicije Velimir Ilić (NS), koji se otvoreno stavio na stranu Karića i upustio u direktni javni duel sa Dinkićem. U međuvremenu, ministar spoljnih poslova Drašković (SPO) se javno zalagao za punu saradnju sa Hagom i tražio momentalnu smenu "tvr dolinijaša" generala Branka Krge, načelnika Generalštaba -- pristup koji ga je doveo u otvoreni sukob sa Koštunicom⁸. Sledeći konflikt je izbio između G17+ i SPO, kada je glavni spoljno-politički savetnik potpredsednika Miroljuba Labusa dao ostavku u ministarstvu spoljnih poslova, oštro kritikujući Draškovićeve rezultate i Koštuničinu politiku održavanja državne zajednice Srbija i Crna Gora po svaku cenu⁹.

Izgleda da se Koštunica ne upliće u bilo koju od ovih svađa, uprkos njihovom očiglednom potencijalu da destabilizuju koaliciju.

B. KOŠTUNIČIN DSS: PARTIJA BEZ IDEJE

Da bi se razumelo zašto DSS ima teškoće u vođenju vlade i artikulisanju jasne politike, neophodno je zaviriti u sam nastanak ove partije i njene napore da definiše sebe i svoju politiku. Koštuničina Demokratska stranka Srbije (DSS) je bila osnovana 1992. godine, kada se frakcija koju je on predvodio otcepila od Demokratske stranke, koju su vodili pokojni Zoran Đinđić i Dragoljub Mićunović, zbog razlika o načinu borbe protiv Miloševića. Od tada ova partija definiše sebe kroz reakcije na ubijenog premijera Đinđića i njegovu DS.

⁷ Ustav iz 1992. godine zahteva dvotrećinsku većinu u Skupštini (167 od 250) za promenu ustava. Bivša DOS-ova vlada je imala takvu većinu u 2001. dok DSS nije napustio koaliciju. *Vreme* 3. jun 2004.

⁸ "Voja ljut na Vuka", *Balkan*, 4. juli 2004

⁹ U otvorenom i ogorčenom javnom saopštenju, objavljenom 2. jula 2004., Labusov glavni spoljno-politički savetnik, bivši ambasador Milan Pajević je rekao: "Srpska diplomatija je na kolenima i novac srpskih poreskih obveznika se traći na promociju crnogorske nezavisnosti."

1. Borba protiv Đinđićevog "duha"

Pošto je Đinđićeva DS počela da se pozicionira kao moderna prozapadna politička snaga levog centra, Koštunica je usmeravao svoju mnogo manju partiju, zasnovanu na ličnosti, prema desnom delu političkog spektra. Uprkos tome, izgledalo je da su Đinđić i Koštunica u dobrim odnosima, sve dok nisu došli na vlast. Kao rezultat, sve do oktobra 2000., razlike između dve partije su bile prevashodno pre ideološke, nego lične.

Najveći broj vodećih ličnosti DSS su bili "salonski političari", koji su trošili vreme i energiju analizirajući i diskutujući o problemima, pri čemu zapravo nisu mnogo toga preduzimali. Ovo je u stvari omogućilo Koštunici da se pojavi kao nekompromitovan, konzervativan, prema Zapadu skeptičan protivkandidat Miloševiću, na izborima 2000. godine, uz podšku anti-Miloševićeve koalicije Demokratske opozicije Srbije (DOS). Uprkos tome što mu je partija bila mala u poređenju sa DS-om u pogledu članstva i organizacije, Koštunica je imao solidan patriotski i populistički renome i bio je nekompromitovan svojim postupcima. Sa druge strane, za pro-zapadnog reformistu Đinđića, pravog lidera DOS-ove koalicije se smatralo da ne može pobediti na izborima.

Koštunica je zamenio Miloševića na mestu predsednika nakon što su masovne demonstracije 5. oktobra 2000. godine prisilile Miloševića da prizna poraz na izborima od 24. septembra. DOS je učvrstio svoju pobedu na srpskim republičkim parlamentarnim izborima krajem 2000., koji su iznedrili koalicionu većinu u Skupštini, dovodeći Đinđića na mesto premijera Srbije.

Za mnoge je Đinđić bio oličenje inteligentnog, brzog, modernog, energičnog, brzo-mislećeg, vrednog i kosmopolitskog političara. Koštunica je, sa druge strane, često bolno spor u svojim legalističkim i filozofskim raspravama, izbegavao pažnju medija, čineći srpski nacionalni identitet osnovnom tačkom svog političkog diskursa. Ljuta rivalstva i ideološke razlike između dva nekadašnja prijatelja i njihovih partija izbile su na videlo odmah posle 5. oktobra 2000. godine i nastavila da opterećuju srpsku politiku do danas. Uprkos tome, značajni faktori u okviru obe partije nastavljaju da održavaju bliske veze.

DSS je na početku participirao u Đinđićevoj vladi, ali je povukao svoje članove¹⁰ iz vlade i svoje poslanike iz koalicije DOS 17. avgusta 2001. godine, u najvećoj meri kao rezultat njihovog nezadovoljstva Đinđićevom saradnjom sa ICTY. S tim u vezi, vredno je pomenuti da se DSS rapidno povećao nakon 5. oktobra 2000. godine, postajući utočište za mnoge bivše Miloševićeve pristalice. Dok je sa jedne strane ovo obezbedilo stranci dovoljan broj članova da bude značajan igrač na srpskoj političkoj sceni i obezbedilo preko potrebnu infuziju menadžerskog i leaderskog iskustva, to je isto tako otuđilo mnoge osnivače sa snažnim anti-komunističkim ubeđenjima, koji su postali manjina u okviru sopstvene partije.

Posle napuštanja Đinđićeve vlade, DSS je pokušavala da je obori. U tome se oslanjala na strategiju diskreditacije vlade putem afera u medijima¹¹. Iako su uspeli u privremenom nanošenju štete DS-u, DSS nije bila u stanju da prenese biračima ono za šta se zalagala. Na kraju je G17+, a ne DSS, svojim političkim delovanjem i insistiranjem na nagomilanim skandalima iznudila prevmene parlamentarni izbore u decembru 2003. godine.

Zahvaljujući svojoj opsesiji DS-om tokom predizborne kampanje krajem 2003. godine, DSS se nije suprotstavila najjačoj opozicionoj partiji i glavnom rivalu u borbi za moć -- Srpskoj radikalnoj stranci (SRS). Delom zbog toga, Radikali su osvojili skoro trećinu mesta u parlamentu (82 od 250) na parlamentarnim izborima 2003. godine -- gotovo 10% ispred drugoplasirane DSS i trećeplasirane DS sa pet procenata manje od DSS¹².

2. Politika inata

Koštuničina DSS je imala problema sa privikavanjem na novostečenu moć i odbacivanjem svog opozicionog mentaliteta. Iako je bila provereno uspešna u kreiranju skandala kroz medije, DSS nije bila u stanju da obezbedi odlučno liderstvo u odnosu na manje koalicione partnere G17+ i SPO-NS.

Uprkos DS-ovom jakom trećem mestu na parlamentarnim izborima i uprkos potrebi da se ujedine srpske demokratske snage protiv sveže ojačanih Radikala, stari animoziteti su imali prednost: DSS je insistirala -- protivno željama G17+, SPO-NS i svakako međunarodne zajednice, na ostanku DS van bilo kakve vladajuće koalicije. Umesto toga, odlučila se za manjinsku vladu koja se na vlasti održava uz prećutnu podršku Miloševićevih socijalista (SPS). Za razliku od DSS, ostali članovi koalicije, koji su imali lične sukobe sa Đinđićem i DS u prošlosti, pre svega ministar spoljnih poslova Drašković i članovi G17+, uspeali su da ostave iza sebe lične sukobe sa pokojnim premijerom i nastave pro-evropsku reformsku politiku, sličnu onoj koju je zastupao Đinđić.

Dok je bila u opoziciji, DSS je bila glavni kritičar programa privatizacije prethodne vlade, optužujući DS za korupciju i nepravilnosti. Kao deo svoje predizborne kampanje, DSS je obećala da će ponovo oceniti rad Agencije za privatizaciju i otvoreno govorila o poništavanju mnogih ugovora o privatizaciji i vraćanju spornih preduzeća u državno vlasništvo¹³. Ove izjave su izazvale zabrinutost među potencijalnim investitorima. Od kada je stupio na funkciju, ministar za privredu i privatizaciju Dragan Maršićanin (DSS) nije konkretnim postupcima potkrepio predizborna obećanja¹⁴. Do sada je pokrenut postupak za poništenje samo jedne privatizacije.¹⁵

Pošto je izabran za predsedničkog kandidata DSS, Maršićanin se potpuno posvetio kampanji, podnevši ostavku na ministarsku funkciju. Ministar finansija Dinkić se javno žalio zbog "rupe" u projektovanim budžetskim prihodima izazvanog zastojem u privatizaciji, a zabrinutost je takođe izrazila i Svetska banka.¹⁶ Početkom jula, pošto je portfelj ministra za privredu i privatizaciju bio skoro dva meseca upražnjen, Predrag Bubalo (DSS), ministar za ekonomske odnose sa inostranstvom, dobio je

¹⁰ Reč je potpredsedniku srpske vlade Aleksandru Pravdiću i ministru za zdravstvo i ekologiju Obrenu Joksimoviću

¹¹ Na primer, DSS je napao DS zbog navodnog prisluškivanja Koštuničinog kabineta od strane Biroa za komunikacije Vlade Srbije; ubistva nekadašnjeg agenta DB Momira Gavrilovića odmah pošto se sreo sa Koštunicom; pravno sumnjivog izbacivanja DSS-ovih poslanika iz parlamenta

¹² SRS je osvojila 27,7% ili 1.067 000 glasova, dok je DSS dobila samo 18% ili 695 000 glasova.

¹³ Neke od privatizacija koje su privukle pažnju javnosti su bile preuzimanje nesolventne železare SARTID Smederevo od strane US Steel i kupovina najvećeg srpske turističke agencije Putnik od strane kalifornijskog tur operatora Uniworld

¹⁴ "Maršićanin: revizija 80 slučajeva privatizacije", Vesti Radia B92, 26. april 2004. www.b92.net

¹⁵ Reč je o prodaji farmaceutske fabrike Jugoremedija makedonskoj kompaniji Jaka 80

¹⁶ Za Dinkića: Kritike u vezi sa privatizacijom, Vesti Radjia B92, 7. jul 2004, www.b92.net; za Svetsku banku: "Tri meseca bez novih tendera", Danas, 10. jul 2003.

zadatak da ga privremeno vodi do imenovanja novog ministra. Počeo je od smenjivanja direktora Agencije za privatizaciju, Branka Pavlovića, koga je takođe postavila DSS, a čiji rezultati nisu bili impresivni. Istovremeno, Savet za borbu protiv korupcije, koga je imenovala vlada, je objavio izveštaj o jednoj od najvećih privatizacija, prodaji smederevske železare Sartid američkoj kompaniji US Steel. Savet za borbu protiv korupcije je javno saopštio da vlada nije bila voljna da preduzme mere nakon optužbi za korupciju, zbog političkih razloga i straha od ljutnje SAD, iako su postojali dokazi o sumnjivim aktivnostima.

Sve zajedno, Maršićaninove izjave, nedostatak poteza Agencije za privatizaciju i smanjena briga DSS za ovaj ključni resor, stvorili su atmosferu nesigurnosti i nervoze među postojećim i potencijalnim investitorima. Nema sumnje da je ova promena politike odbila strane investicije u Srbiju.

3. Koštunica: nevidljivi čovek

Iako je Koštunica postavio svog bliskog saradnika, novinara i bivšeg ministra za informisanje iz Miloševićevog perioda, Aleksandra Tijanića,¹⁷ na mesto direktora Radio-televizije Srbije, premijer je nastavio da izbegava kamere -- lokalni novinari se šale da ga je teže naći nego optuženog pred ICTY Ratka Mladića¹⁸. Pitanja o Koštuničinom "samotnjaštvu" su postala tako učestala, da je u jednom od retkih intervjua nedeljniku Vreme, 3. juna, izjavio da je okupiran "nevidljivim radom" - opštim upravljanjem sistemom, jačanjem institucija i vladavinom prava, očuvanjem državne zajednice sa Crnom Gorom i nalaženjem trajnih rešenja za kosovski problem¹⁹.

Opsesija isterivanjem Đinđićevog duha štetila je DSS-u. Neposredno pred predsedničke izbore juna 2004. godine, manji koalicioni partneri su upozorili Košunicu zbog izbora nepopularnog Dragana Maršićanina za kandidata vladajuće koalicije - ovo upozorenje je bilo ignorisano. Tokom kampanje, Maršićanin je nastavio standardnu DSS-ovu taktiku napadanja DS-a, ingorišući pri tom

Radikale. DSS-ova taktika se pokazala kao kontraproduktivna²⁰.

Nezavisno od toga, neočekivana predaja i pojavljivanje pred sudom prvooptuženog u slučaju ubistva Đinđića, bivšeg komandanta Crvenih beretki Milorada "Legije" Ulemeka, je bila viđena od strane mnogih kao adut u DSS-ovoj strategiji kampanje. Dok su se pristalice DSS nadali da će Ulemekovo svedočenje štetiti DS, njegova iznenadna predaja se okrenula protiv DSS, pošto je to postavilo pitanje mogućeg dogovora između DSS i Ulemeka. U svakom slučaju, bez obzira da li je dogovor postojao, Ulemek je namerno odložio davanje iskaza u sudu do završetka prvog kruga izbora -- do kada se Maršićaninova trka neuspešno okončala.

Vladini neimpresivni rezultati su dosta koštali DSS. Na parlamentarnim izborima 2003. godine DSS je osvojila 700 000 glasova. Međutim, u prvom krugu predsedničkih izbora 13. juna 2004. godine, samo je 400 000 ljudi glasalo za Maršićanina, koji je završio na četvrtom mestu. Potpuno suprotno, Boris Tadić, kandidat rivalske DS -- čija je partija osvojila 480 000 glasova u decembru 2003. godine i bila prisiljena da pređe u opoziciju -- je dobio 850 000 glasova u prvom i 1,7 miliona u drugom krugu.

Od početka su Koštuničini partneri, G17+ i posebno Vuk Drašković, isticali da vladi treba podrška i učešće DS-a, ako želi da postane stabilna i pokrene program reformi. Umesto toga, Vlada je je bila prisiljena da se osloni na često nepouzdanu i politički skupu podršku Miloševićeve SPS. Posle debakla u prvom krugu izbora 13. juna, DSS-ovi koalicioni partneri sve češće postavljaju pitanje legitimiteta Vlade i raste pritisak unutar koalicije na DSS da napravi dogovor sa DS.

¹⁷ Tijanić je takođe radio za Bogoljuba Karića

¹⁸ Intervju Vojislava Košunice, *Vreme*, 3. jun 2004.

¹⁹ Intervju Vojislava Košunice, *Vreme*, 3. jun 2004.

²⁰ Tokom predizborne kampanje, ministarstvo unutrašnjih poslova, kontrolisano od strane DSS, je uhapsilo organizatore popularnog međunarodnog festivala EXIT. Kralj šećera Miodrag Kostić, poznat kao bivši direktor DS-a i blizak prijatelj Zorana Đinđića, je takođe bio uhapšen. Bivši potpredsednik DS i potpredsednik Vlade Čedomir Jovanović je bio pozvan da da izjavu u ponovo otvorenoj istrazi o ubistvu Gavrilovića, uz veliku pažnju medija. Đinđićev glavni savetnik za medije Vladimir "Beba" Popović je ocrnjen od strane medija

C. RAZDVAJANJE: G 17+ I EKONOMSKE REFORME

Jedina svetla kozistentna tačka u novoj vladi je rad ekonomskog tima G17+, na čijem čelu je potpredsednik Vlade Republike Srbije, Miroljub Labus, ministar finansija Mladan Dinkić i guverner Narodne banke, Radovan Jelašić. Većina stručnjaka G17+ je prethodno radila za vladu koalicije DOS, a njihove aktivnosti i ekonomski programi su bili kičma Đinđićevih reformskih napora. Njihovo učešće u sadašnjoj vladi obezbeđuje važan element kontinuiteta.²¹

Najviši profil dostignuća ovog ekonomskog tima su pregovori za otpisivanje 63% (1.62 milijarde dolara) duga Srbije prema Londonskom klubu. U junu su, takođe, uspešno pregovarali o prebijanju uzajamnih dugovanja između Srbije i Rusije u vrednosti od oko 900 miliona dolara. Takođe su pregovarali o Sporazumu sa Svetskom bankom koji je omogućio nekolicini međunarodnih donatora da nastave sa programima pomoći, iako pomoć neće pokriti penzije i plate, pa će budžet Srbije i dalje biti napregnut. Pritisak G17+ je doprineo i otpuštanju neefikasnog direktora Agencije za privatizaciju, Pavlovića, sredinom jula meseca.

Uprkos ovim dostignućima, Labus i njegov tim su bili pod konstantnim pritiskom sindikata, poljoprivrednika i ostalih grupa koje je žestoko pogodila rigidna ekonomska politika vlade i odbijanje povećanja plata za radnike u javnom sektoru. Vladu je, takođe, kritikovala i Svetska banka i MMF za preoptimistične projekcije javne potrošnje u budžetu za 2004. godinu. I uz činjenicu da DSS očigledno blokira proces privatizacije, državni budžet je lišen značajnog izvora prihoda.

Vidno područje neslaganja vlade sa stavom G17+ je pitanje statusa državne zajednice Srbije i Crne Gore. DSS, SPO i NS se protive nezavisnosti Crne Gore i zalažu se za jačanje zajedničkih struktura državne zajednice. G17+ pak podržava srpsku nezavisnost od Crne Gore polazeći od toga da je državna zajednica štetna po ekonomske interese Srbije. Savetnik za spoljnu politiku G17+, Milan Pajević je zahtevao odvojeno Ministarstvo spoljnih poslova

²¹ G 17+ je poznati trust mozgova fokusiran na ekonomska pitanja, koji je dao na intelektualnoj težini DOS-a, registrovan kao posebna politička partija 2003. godine nakon pogoršanja odnosa sa Đinđićem i Demokratskom partijom.

Srbije, konstatujući da postojeće ministarstvo državne zajednice isključivo finansiraju srpski poreski obaveznici, dok ga Crna Gora koristi za svoje interese nezavisnosti.²² Izgleda da i Labus i Dinkić podržavaju ove stavove.

G17+ se obraća istoj grupi glasača kao i DS. Većina glasača je bila razočarana kada je G17+ prekršio obećanje da neće ući u vladu bez DS i da je ostao u vladi čak i kada je postalo očigledno da vlada mora da se osloni na Miloševićev SPS. Kao rezultat, popularnost G17+ je opala i ako dodje do prevremenih parlamentarnih izbora -- već je blizu 5% parlamentarnog izbornog "praga"- izgubiće glasove u korist DS-a.

D. POPULISTI: VUK I VELJA

Vuk Drašković, lider Srpskog Pokreta Obnove (SPO) i njegov kolega lider Nove Srbije, Velimir Ilić, uglavnom se obraćaju ruralnom antikomunističkom biračkom telu u centralnoj Srbiji. Oni su populist, patriote i neguju vrednosti ponosa i preduzetništva, tradicionalno povezanih sa životom srpskog sela. Zajedno sa Draškovićem Ilić ili Velja, kako se popularno naziva, bio je jedan od SPO osnivača, ali je kasnije odstranjen iz partije na insistiranje uticajne Draškovićeve supruge, Danice.²³

Obojica imaju slične ideologije sa Koštunicom i DSS-om, ali dok se DSS uglavnom obraća urbanim konzervativcima, SPO i NS su jači u ruralnim sredinama. U teoriji ovo čini prirodnom ideološku sponu DSS-SPO-NS. Prosečni SPO-NS glasač prihvata demokratiju i njene vrednosti -- i u tom smislu se razlikuje od simpatizera Šešeljevih radikala -- ali ima slično poreklo sa onima koji podržavaju Radikale.

Obojica, Drašković i Ilić, su aktivno učestvovali u radu Vlade. Iako su se protivili mnogim Đinđićevim potezima u vreme DOS-ove vlade, podržavali su rad G17+ i njegove napore da prigura prvobitni

²² Primetno je da u Briselu, odnose Crne Gore sa institucijama EU uglavnom vodi ambasador SCG u Belgiji (koji je iz Crne Gore), pre nego ambasador Misije SCG pru EU (koji je Srbin).

²³ Velja Ilić je poreklom iz Čačka, prosperitetnog gradića u Centralnoj Srbiji, gde je u dva mandata bio gradonačelnik. Njegov najbliži rođak Bane Ilić, bogati trgovac svinjama, bio je značajan donator SPO sve dok Danica Drašković nije odstranila Ilića iz štaba partije krajem 90-tih. Velja Ilić je tada oformio svoju partiju, Novu Srbiju, uz podršku Baneta Ilića.

reformski program DOS-a. Tokom formiranja koalicione vlade, obojica su podržavali nastojanja G17+ da pomiri DSS i DS sa ciljem da se DS uvede u vladu.

U slučaju prevremenih parlamentarnih izbora, Drašković i Ilić će verovatno očuvati svoju koaliciju. Mogli bi da konsoliduju svoju podršku uzimanjem glasača od DSS-a, moguće i SRS, pa je verovatno da će obezbediti mesto u svakom budućem parlamentu.

1. Povratnik: Vuk Drašković

Pre NATO bombardovanja Jugoslavije 1999. godine, Drašković je izgubio strpljenje sa opozicijom i na kratko se pridružio Miloševićevoj koaliciji, nadajući se da će uticati na promene iznutra. Milošević ga je brzo odbacio, ali je samo učešće u vlasti ipak stavilo pod sumnju Draškovića u očima mnogih. Većim delom zbog njegovog odbijanja da učestvuje u anti-Miloševićevoj DOS-ovoj koaliciji u predsedničkoj izbornoj kampanji 24.septembra 2000. godine i parlamentarnim izborima 25.decembra 2000. godine, SPO je slabo stajao sa glasovima i činilo se da je Draškoviću i njegovoj partiji došao kraj.

Bivši Draškovićev saradnik Ilić je shvatio značaj koalicije DOS i bio je jedna od ključnih figura u uklanjanju Miloševića 5.oktobra 2000. godine. Međutim, osećao je da nikada nije dobio zasluženu nagradu od Đinđića i ubrzo je napustio koaliciju DOS. Na propalim predsedničkim izborima 16. novembra 2003.godine, Ilić je pobrao značajnih 8.8% glasova. Zbog toga što je shvatio neophodnost podrške šireg glasačkog tela da bi se premašio izborni cenzus od pet procenata, prevazišao je razlike sa Draškovićem i oformili su zajedničku listu za parlamentarne izbore u decembru 2003. godine.

Iako je Draškoviću u koalicionim pregovorima obećano ministarstvo spoljnih poslova, proteklo je gotovo dva meseca do njegovog postavljenja. To se desilo zbog poslovične Koštuničine neodlučnosti, pojačane pritiskom SPS i antihaškim elementima u DSS, koji su bili ljuti zbog Draškovićevog otvorenog suprotstavljanja Zakonu o pravima optuženika Haškog suda i njihovih porodica. Tokom glasanja o ovom zakonu, poslanici SPO nisu bili prisutni u parlamentu. SPS je nastavio da se suprotstavlja imenovanju Draškovića, plašeći se s pravom da će on insistirati na saradnji sa Haškim sudom, što bi neizbežno značilo čišćenje Miloševićevog kadra u

vojsci, policiji i državnoj administraciji. Kao rezultat uspešno su blokirali njegovo imenovanje puna dva meseca, stvarajući dalju napetost unutar vladajuće koalicije.

Od postavljenja za ministra spoljnih poslova 15. aprila 2004. godine, Drašković je ispunio najgora strahovanja SPS-a. Zagovarao je evropske integracije, potpunu i bezuslovnu saradnju sa Haškim sudom i reforme vojske i policije u skladu sa zahtevima za pristupanje programu NATO--a Partnerstvo za mir. Ovaj prilaz je izazvao razmirice između Draškovića i Koštunice. Drašković je dalje produbio jaz sa DSS-om prosleđujući četiri optužnice Haškog suda za najviše vojne i policijske generale beogradskom Okružnom sudu na hitan postupak, bez prethodnog konsultovanja sa Koštunicom. Iako je prethodna vlada Zorana Živkovića primila optužnice od glavnog tužioca Haškog tribunala, Karle Del Ponte, u oktobru 2003. godine, odlučila je da ne reaguje zbog bojazni da bi to moglo izazvati kontroverze na predstojećim parlamentarnim izborima.²⁴ Kada je SPS zapretio da će se povući iz vlade zbog optužnica u junu Veroljub Stevanović, šef parlamentarne grupe SPO-a, je odgovorio da će "izručenje četiri generala rezultirati krizom manjinske vlade, ali neće ugroziti njen opstanak".²⁵ Stevanović je dodao da ukoliko stabilnost vlade zavisi od podrške SPS, takva vlada i zaslužuje da padne.

2. Srpski Falstaf: Velimir Ilić

Po imenovanju za ministra kapitalnih investicija i telekomunikacija, Ilić je dao grandiozna obećanja o investicijama. U nekoliko navrata -- oba puta pre i posle imenovanja za ministra -- mediji su ga uhvatili u preterivanju ili izvrđavanju. Njegova sklonost ka preterivanju -- kao i upotreba odurnog jezika u javnim nastupima -- učinili su ga čestom metom medijskog izrugivanja. Na Dan šale, 1.aprila 2004.godine, Ilić je bio meta izrugivanja lokalne radio stanice u Novom Sadu. Novinar koji je vodio intervju je uključio Ilića u razgovor o multimilionskoj-dolarskoj investiciji američkog Srbina Steve Bogdanovića u bolnice Novog Sada. Da ne bi ispalo kako je neobavešten, Ilić je tvrdio da se sreo sa Bogdanovićem, kojeg je u stvari izmislila radio-stanica.²⁶

²⁴ "Koštunica ljut na Ljajića", Blic, 6. juli 2004

²⁵ Kratke vesti, Blic, 6.juli 2004

²⁶ "Namagarčili ministra", Blic, 3. april 2004

Ilić se distancirao od Koštunice i predsedničkog kandidata DSS-a Dragana Maršićanina, organizujući promociju predsedničke kampanje magnata Bogoljuba Karića u njegovom rodnom gradu Čačku. Ilićeve veze sa Karićem -- koji je upleten u dugotrajan spor sa bivšim guvernerom Narodne banke, sada ministrom finansija Mladanom Dinkićem iz G17+²⁷ -- proizvele su dodatne tenzije u već klimavoj vladi. U nedavnom intervjuu tabloidu *Balkan*, Ilić je izjavio da bi lično "odsekao prste Dinkićevoj mafiji" i sprečio G17+ da se meša u njegov resor.²⁸ Kao odgovor na to Dinkić je zatražio od Koštunice da razreši Ilića, uz komentar da tako vulgarnom čoveku nije mesto u vladi²¹. Ilićeve česte neprimerene izjave i ponašanje su nanele štetu Koštuničinom kredibilitetu i učinile da izgleda nesposoban da kontroliše sopstvenu vladu. Kako će se ovo odraziti na istraživanje javnog mnjenja, ostaje da se vidi.

E. SPS -- MILOŠEVIĆEVI RELIKTI

Jedina stvarna koncesija koju je SPS uspeo da izvuče u zamenu za svoju podršku vladi, osim nekoliko direktorskih mesta u državnim preduzećima, bilo je izglasavanje prilično kontroverznog Zakona o pravima haških optuženika i njihovih porodica. Zakon je do daljeg suspendovan u iščekivanju preispitivanja njegove ustavnosti od strane Ustavnog suda Srbije. Međutim, podrška DSS ovom zakonu se odrazila na njen kredibilitet.

Uprkos tome što je osvojio 22 mesta na parlamentarnim izborima u decembru 2003. godine, SPS nije bio u mogućnosti da politički iskoristi svoju specifičnu poziciju u parlamentu i nije dobro prošao na predsedničkim izborima u junu 2004. godine. Njegov kandidat i *de facto* lider Ivica Dačić je dobio jedva 3,5% glasova, manje od pola broja glasova koje je dobila njegova partija na izborima u decembru. Slab odziv je delimično rezultat Dačićeve strategije da ne pominje predsednika partije Slobodana Miloševića tokom kampanje. Tvrdokorni simpatizeri Miloševića sada izjavljuju da ova odluka ne samo da je dokazala da je Dačićeva strategija bila pogrešna, već i da je dovela partiju na ivicu

opstanka.³⁰ Uprkos lošim rezultatima na izborima, Dačićevo vođenje partije se po svoj prilici neće preispitivati.

U slučaju prevremenih izbora SPS-u bi bilo teško da pređe cenzus od pet procenata za ulazak u parlament. Socijalistička partija Srbije je 28. juna 2004. godine održala miting na beogradskom Trgu Republike, kako bi obeležila treću godišnjicu izručenja Miloševića u Hag. Pojavilo se manje od hiljadu ljudi. Socijalisti deluju kao potrošena politička snaga, čiji su glasači prebegli kod Karića, SRS ili DSS. Iako je SPS pretio da će povući podršku vladi u slučaju da se četiri optužena generala izruče Haškom sudu, time bi zapravo rizikovao svoj opstanak.

III. KONSOLIDACIJA OPOZICIJE

Kroz dva kruga predsedničkih izbora, glasači su poslali jasnu poruku kako vladi, tako i opozicionim političarima o svom (ne)zadovoljstvu prošlom i sadašnjom politikom. U prvom krugu 13. juna, izlaznost je bila 47,7%, veća nego dva prethodna puta, u novembru 2003. godine (38.6%) i decembru 2002. godine (45.1%), oba propala zbog izlaznosti koja je bila niža od potrebnih 50 procenata. Uzrok ovome je verovatno što su glasači znali da će predsednik biti sigurno izabran zbog ukidanja cenzusa izlaznosti.

Prvi krug izbora pokazao je opšte nezadovoljstvo Koštuničinom Vladom, čiji je kandidat, Dragan Maršićanin dobio samo 13,3% glasova, iako je imao podršku DSS i G17+. Nikolić, kandidat Radikala, osvojio je 30,1%, a Tadić više od očekivanog, 27,3 procenta. Bogati biznismen Bogoljub Karić zauzeo je treće mesto sa 19,3 procenta. Prvi krug je takođe pokazao i slabost Miloševićevog SPS-a, čiji je kandidat Ivica Dačić osvojio samo 3,6% glasova. U drugom krugu glasalo je 48,7% biračkog tela, za jedan procenat više nego u prvom, zato što su glasači znali da će njihovi glasovi odlučiti.

Bez obzira na brojeve, rezultati izbora poslali su višeznačne signale o tome u kom pravcu srpski glasači smatraju da vlada i država treba da se

²⁷ Kao guverner Narodne banke za vreme Đinđića, Dinkić je izdao ukaz o zatvaranju Karićeve Astra banke. Takođe ga je nemilosrdno gonio oko naplate extra profita.

²⁸ "Isećicu prste Dinkićevoj mafiji i mešetarima", *Balkan*, 12. jul 2004

²¹ "Iliću nije mesto u vladi", *BETA*, 12. jul 2004

³⁰ "Većina uz Ivicu", *Novosti*, 5. juli 2004 Milošević ostaje formalno predsednik partije; Dačićeva formalna uloga je predsednik Izvršnog odbora SPS-a.

kreću. Ni jedan od tri najbolje plasirana kandidata ne pripada partijama koje su deo Koštunićine vlade, ili je podržavaju. Ovo ukazuje ne samo da je Vlada izgubila vezu sa biračkim telom, već i da bi u budućem sastavu parlamenta poredak mogao izgledati znatno drugačije od sadašnjeg.

Kada i ako se održe novi parlamentarni izbori, rezultat će biti nastavak konsolidacije srpske političke scene. Glavne grupe koje će verovatno ući u novi parlament biće po popularnosti SRS, DS, Snaga Srbije, DSS i SPO-NS. Pitanje je da li će G17+ i SPS preći izborni cenzus od pet procenata.

A. FAKTOR KARIĆ: SPREMAN ILI NE...

Prvi krug predsedničkih izbora označen je pojavljivanjem nečeg što se može pokazati kao nova politička snaga u srpskoj politici: bogati biznismen Bogoljub Karić, koji je zauzeo ubedljivo treće mesto, daleko ispred kandidata vladajuće koalicije Dragana Maršićanina. Karić, nekada blizak saradnik i prvi komšija Slobodana Miloševića, zaradio je najveći deo svog bogatstva tokom devedesetih godina. Sredinom devedesetih bio je ministar bez portfelja u srpskoj vladi. Njegova bliska saradnja sa vladajućim bračnim parom i njegovi poslovni aranžmani visokog profila (to uključuje i da je bio prvi srpski provajder interneta i mobilne telefonije) u vreme kada je poslovanje bez blagoslova vladajućeg para bilo nemoguće, učinilo ga je simbolom Miloševićeve ere i pogodnom metom anti-Miloševićevske opozicije.³¹

Od pada Miloševića, Karić je bio meta javnog prezira, a i Đinđićeva i Koštunićina vlada pokrenule su sudske postupke protiv Karićevih kompanija (Astra banka i Mobtel). Karić se, takođe, našao na udaru Zakona o ekstraprofitu za bogatstvo stečeno za vreme Miloševića³².

Da bi prevazišao ovu zaostavštinu, Karić se predstavio kao progresivni, pro-reformski, pro-evropski biznismen, oponašajući italijanskog premijera Silvija Berlusconija. Karić je prvi put otvoreno na političku scenu ušao 28. januara 2004. godine kada je priredio gala inauguraciju Udruženja industrijalaca i preduzetnika Srbije i Crne Gore

(UIP), čiji je on osnivač i jedan od vodećih članova. U naredna tri meseca, pod Karićevim vođstvom, UIP je počeo da promovise svoje stavove o ekonomskim pitanjima. Za to vreme je Karić otvoreno vršio pritisak na Vladu da zauzme pro-reformski i pro-evropski stav u ovim oblastima. Karić je 29. aprila i zvanično objavio kandidaturu za predsednika i započeo vrlo profesionalnu, skupu i dobro organizovanu kampanju³³. Ubrzo zatim osnovao je i svoju političku partiju, Snaga Srbije, koja se bazira na konceptu Berlusconijeve Forza Italia.

Da bi se izborio sa negativnim stavom javnosti, koji ga je pratio zbog saradnje sa Miloševićevim režimom, Karićeva kampanja ga je predstavila kao pronicljivog biznismena, koji se bori protiv loše vođene ekonomske politike i koji želi najbolje za Srbiju -- odgovornu vladu, dobro upravljanje i evropske integracije. Karić je iskoristio stalno rastuće nezadovoljstvo Vladom i njegova poruka bila je upućena velikom broju razočaranih glasača koji verovatno ne bi ni glasali.

U prvom krugu, Karić je pridobio deo glasača DSS, SRS i SPS. Ova podrška znači da na budućim parlamentarnim izborima Karić može nastupiti kao katalizator u transformisanju reakcionarnih nacionalista i konzervativnih glasača u nešto umerenije, površno pro-evropsko glasačko telo. Ovaj deo glasačkog tela, koji smatra da je Miloševićeva najveća greška bila to što je izgubio ratove, Karića vidi kao osobu koja je uspela da se uspešno transformiše od pro-Miloševićevog saveznika u pro-evropski orijentisanog političara. Iako je blisko saradivao sa starim režimom, mnogi su osetili da će Karić moći da zaštiti njihove nacionalne, konzervativne vrednosti i interese, vodeći Srbiju oprezno ka nepoznatoj budućnosti evropskih integracija.

U međuvremenu, Karić je strpljivo sakupljao političke kredite kod vodećih srpskih političara. Nakon prvog kruga predsedničkih izbora, Karić je javno podržao Tadića. Poznato je da on ima bliske odnose sa Ilićem, koji ga podržava u borbi protiv ministra finansija Dinkića. Karić je, takođe, bio prilično blizak i sa Koštunicom u periodu neposredno pred decembarske predsedničke izbore, toliko da se posle izbora Karić "tajno" sastao sa Koštunicom, što je dobilo veliki publicitet. Taj susret

³¹ Više o Kariću videti u ICG Izveštaju za Balkan br.145, *Serbian Reform Stalls Again*, 17. juli 2003.

³² *ibid*

³³ Prema nedavno objavljenom izveštaju Izborne komisije Karić je potrošio na svoju kampanju više od svih drugih kandidata.

je završen samo par minuta pre Koštuničinog prvog sastanka sa potencijalnim koalicionim partnerima.

Kao biznismen i političar, Karić ima jednu osobinu koja je retka kod srpskih političara: nije mu teško da izađe iz sopstvenih okvira da bi napravio korisne koalicije, a pri tome se trudi da ne spaljuje mostove za sobom. On je sposoban da izbegne uskogrudost koja prožima srpsku politiku i poznat je po tome da pruža ruku čak i bivšim neprijateljima. Ukoliko ga eventualni parlamentarni izbori stave u poziciju da može da pregovara za mesta u vladi, Karić će tražiti ključna ministarstva vezana za ekonomiju. Međutim, malo je verovatno da može doći do pomirenja sa Dinkićem, koji kao bivši guverner Narodne banke, a sada kao ministar finansija vodi borbu protiv Karićeve banke i kompanije za mobilnu telefoniju.

B. PROČIŠĆAVANJE DEMOKRATSKE STRANKE

Boris Tadić je preuzeo kormilo DS-a u februaru 2004. godine. Blagog govora i odmeren, on je široko prihvaćen kao pragmatičan političar hladne glave. Rođen u Sarajevu 1958. godine, sin je disidenta, profesora filozofije na Beogradskom univerzitetu, koga je jugoslovenski lider Josip Broz Tito izbacio sa posla. Tadić je od mladosti krenuo stopama svog oca. Kao student filozofije na Beogradskom univerzitetu bio je optužen za aktivnosti protiv komunističke partije i ubrzo je stekao reputaciju opozicionog političkog aktiviste.

Član je DS od osnivanja 1990. godine, a prvu važnu državnu funkciju dobio je kao savezni ministar telekomunikacija posle pada Miloševića. Zatim je usledio dobro obavljen posao na funkciji ministra odbrane SCG od marta 2003. godine do aprila 2004. godine. Njegov potez da Generalštab stavi pod direktnu kontrolu Ministarstva odbrane, prvi put posle Drugog svetskog rata, doneo mu je reputaciju reformatora. On je zaslužan i za lansiranje plana modernizacije koji je dizajniran da pripremi armiju za članstvo u NATO programu Partnerstvo za mir.

Tadićev govor na inauguraciji 11. jula bio je okrenut pozicioniranju Srbije ka evropskim integracijama i pomirenju, kako sa susedima, tako i unutrašnjem. Tom prilikom Tadić je naglasio značaj ekonomskih i socijalnih reformi, kao i ljudskih i manjinskih prava. Osim poređenja Srebrenice sa ozloglašanim hrvatskim fašističkim

logorom iz Drugog svetskog rata, Jasenovcem, koje je uznemirilo diplomate iz susednih zemalja, Tadić je poslao sve prave poruke međunarodnoj zajednici.³⁴

Tadićeva pobeda i velika izlaznost u drugom krugu pokazuje da većina građana Srbije ceni vrednosti demokratije i pozitivno je reagovala na "poziv na buđenje". Jaka međunarodna poruka ohrabrenja, naročito od EU, doprinela je krajnjem rezultatu. Ipak, treba dodati i dozu upozorenja: ukoliko demokratske snage u Vladi propuste da unaprede životni standard prosečnih Srba, izlaznost na sledećim izborima će dalje padati, te se lako može desiti da Radikali i druge retrogradne snage privuku više glasača.

Rezultat predsedničkih izbora trasira put za period moguće, ali ne lake kohabitacije između novog predsednika i njegove pročišćene Demokratske stranke na jednoj strani, i poražene vladajuće Koštuničine koalicije na drugoj. Ovaj aranžman može opstati ukoliko Koštunica istinski pristupi reformama, koristeći privremeni politički mir koji Tadić nudi. U svakom slučaju kohabitacija za Tadića i DS predstavlja dobitnu kombinaciju. Oni će moći da izbegnu odgovornost za nepopularne odluke, loše stanje u privredi i sve moguće skandale Koštuničine vlade, dok će istovremeno moći da drže lekcije sa predsedničke pozicije u cilju popravljavanja imidža i popularnosti stranke. Tadić i DS moći će da diktiraju uslove podrške DSS-u bez preuzimanja odgovornosti za cenu primene reformi i nepopularne poteze.

U tom smislu, stvari su se promenile za Koštunicu. Od januara 2001. godine do decembra 2002. godine Đinđić i Koštunica su bili u sličnoj kohabitaciji. U to vreme Đinđić je bio u "vrućoj fotelji" srpskog premijera, dok je Koštunica bio predsednik SRJ i sa te pozicije mogao da pridikuje bez preuzimanja odgovornosti. Demokratska stranka će sada biti u iskušenju da im to vrati.

Iako je Tadić bio izložen snažnim unutrašnjim pritiscima u stranci, naročito od strane jakog krila

---

³⁴ Za susedne zemlje, Hrvatsku i BiH, analogija predstavlja nastojanje da se relativizuju zločini svih etničkih grupa kao i opravdaju oni iz devedesetih na osnovu događaja iz Drugog svetskog rata. Za Srbe, međutim, ovo je prvi put da srpski političar visokog ranga da tako otvorenu izjavu. Za Tadića otvoreno poređenje Srebrenice i Jasenovca znači da Srbi ne treba da minimiziraju Srebrenicu i tvrde da je to samo zavera Zapada ili muslimanskog sveta.

koje kontroliše najznačajnija finansijska sredstva, njegova stranačka pozicija je sigurna, a izbor za predsednika je zapečatio njegovu pobjedu u unutar-partijskim borbama od kraja 2003. godine. Za sada nije verovatno da će bilo ko pokušati ili uspeti da preuzme od Tadića vođenje partije.

Vrlo je verovatno da će DS afirmisati sebe kao dominantnu političku snagu na sledećim parlamentarnim izborima. Za sada ona je pozicionirala sebe kao lidera progresivnih pro-evropskih reformskih snaga u Srbiji. Već počinju da priključuju neke manje demokratske političke partije u svoje redove ili da sklapaju koalicije sa njima³⁵, dok sa druge strane okreću leđa nekim bivšim, manje poželjnim političkim partnerima³⁶. U međuvremenu Tadić će moći da koristi svoj položaj predsednika da poboljša popularnost svoje stranke. Iako je nerealno očekivati da će na prevremenim parlamentarnim izborima DS ostvariti isti rezultat kao Tadić na predsedničkim izborima, 1,7 miliona glasova, ona će skoro sigurno dostići najveću srpsku političku partiju, Radikale, i postati, u najmanju ruku, druga po veličini partija u parlamentu.

C. SRPSKA RADIKALNA STRANKA: DA LI ĆE JAČATI ILI SLABITI

Na Tadićevoj inauguraciji u srpskom parlamentu svih 82 poslanika SRS su nosili bele majice sa slikom lidera Vojislava Šešelja, koji je u zatvoru, i sa natpisom "Šešelj -- srpski heroj"³⁷. Posle Tadićeve zakletve oni su odbili da aplaudiraju. To je bilo otvoreno iskazivanje prkosa koji je podsetio posmatrača da je kandidat Radikala, Tomislav Nikolić, dobio 1,4 miliona glasova -- 45% - što je porast u apsolutnom iznosu u odnosu na to koliko je dobio na prethodnim propalim predsedničkim izborima u novembru 2003. godine, kada su Radikali dobili nešto manje od 1,2 miliona glasova. Rezultati predsedničkih izbora pokazuju da u apsolutnom iznosu popularnost Radikala možda raste, podstaknuta najvećim delom socijalnim i ekonomskim nezadovoljstvom.

Ukoliko ekonomski problemi i dalje budu u porastu, što je vrlo moguće, može doći do porasta podrške Radikalima na predstojećim lokalnim izborima u septembru, kao i na sledećim parlamentarnim izborima. Sa druge strane, postoji mogućnost da se deo njihovih glasova odlije ka Kariću, Draškoviću ili Iliću

Prosečan glasač SRS može biti karikiran bez mnogo griže savesti kao neko ko dolazi iz urbanih ili ruralnih masa, pivopija koji životari, ima samo jedno izgužvano staro odelo, bez većih ambicija, a uz to je postao otudjen, dezorijentisan, oseća se izdano i ozlojeđeno zbog promena od 1989. godine. Mnogi su istih godina kao tzv. "Baby boom" generacija u SAD i rođeni su pre 1960. godine. Drugi pripadaju mlađoj generaciji, imaju manje od 23 godine i najveći deo svog obrazovanja i indoktrinacije stekli su za vreme Miloševića. Oni vide malo koristi od demokratije, a osećaju da su jedinu korist post-miloševićevske tranzicije imali korumpirani političari. Radikali krive Miloševića za gubitak srpskog digniteta i teritorije. Bilo da su simpatizeri SRS ili ne mnogi Srbi dele njihov osećaj povređenog nacionalnog ponosa. Radikali žele uskrsnuće srpskog nacionalnog ponosa, jasno definisanje granica i zaustavljanje daljeg gubitka teritorije. Oni takođe imaju izraženu naklonost ka zakonu i redu. SRS ima vrlo jaku podršku među izbegličkom populacijom iz Hrvatske, Bosne i sa Kosova, kao i među Srbima u etnički mešovitim područjima kao na primer u srpskim enklavama na Kosovu, Preševskoj dolini na jugu Srbije i delovima Vojvodine i Sandžaka.

Srpska radikalna stranka kao partija ima malo iskustva u državnim poslovima. Oni su bili na vlasti u nekoliko opština od 1997. godine i učestvovali su kao manjinski partner u koalicionoj vladi, na čelu sa Miloševićevim socijalistima od 1996. do 2000. godine. Mali broj njihovih članova pripada elitnim društvenim mrežama koje čine neformalnu kičmu srpskog društvenog i političkog života kao što su Rotari klub, Lion klub, Masonske lože i ekskluzivni privatni teniski klubovi ili privatni klubovi ljubitelja vina i cigara, književni i intelektualni klubovi i društva. Radikali imaju malo kontakata sa ne-Srbima, mimo etničkih manjina u Srbiji i u susednim zemljama, sa kojima su često u konfliktu. Malo njih je putovalo u inostranstvo i većina su videli strane zemlje samo preko satelitske televizije -- za razliku od velikog broja Srba koji danas provode odmore u Egiptu, Turskoj, Maroku, Tunisu, Tajlandu, Kubi,

³⁵ Naročito političke partije nacionalnih manjina kao što su vojvodjanski Mađari i sandžački Muslimani

³⁶ Ovo uključuje bivše DOS partnere kao što su Liberalna stranka bivšeg ministra policije Dušana Mihajlovića i Demohrišćanska stranka bivšeg ministra pravde Vladana Batića.

³⁷ Srpski parlament ima 250 poslanika

Hrvatskoj i svuda gde mogu putovati bez vize. Još manje njih govori strane jezike.

Radikali, ukoliko ikada budu u vladi, imaće velike probleme u radu u kontekstu srpskog političkog sistema i birokratskih struktura. Oni ne razumeju ove strukture, nedostaju im društvene veze neophodne da bi one funkcionisale, a oni sebe vide kao autsajdere. Jedina oblast državne uprave gde imaju jaku podršku su službe bezbednosti, verovatno zato što je partija inicijalno formirana po obrascu paravojsnih organizacija, a u svom delovanju bila bliska sa elementima Državne bezbednosti Srbije. Njihova nesposobnost da efikasno koriste poluge vlasti mogla bi da ih primora da se okrenu mehanizmu koji najbolje poznaju - nasilju, zastrašivanju i ponižavanju.

Za vreme izborne kampanje mnogi unutar SRS su postali svesni činjenice sa kojom bi jednog dana mogli da se suoče i počeli da se pitaju šta bi radili ukoliko bi stvarno uzeli vlast. Stranka je počela da se deli unutar sebe oko pitanja kako se najbolje približiti ostatku sveta, i članovi su nesigurni šta ih očekuje. Podela je takođe izazvana, u određenoj meri i zabranom ICTY Šešelju da komunicira sa spoljnim svetom mesecima pre parlamentarnih i predsedničkih izbora. Kao rezultat te zabrane, partiji je nedostajalo jako vođstvo i razlike su se pojavile između vrlo lojalnih Šešeljevih pristalica i pristalica Tomislava Nikolića, a obe grupe su uzaludno nastojale da interpretiraju volju njihovog gospodara koji je trenutno učutkan. Ukoliko ikada osete vlast Radikali će morati da se uhvate u koštac sa konfliktom koji postoji između njihove ideologije i realnosti sa kojom će se suočiti.

Ovo nastojanje da se usklade sa realnošću videlo se u predsedničkoj kampanji, u kojoj nije bilo uobičajenog hvalisanja. Nikolić je kampanju započeo sastankom sa beogradskim Muftijom u spaljenoj džamiji³⁸ i tom prilikom je islamskoj zajednici uručio donaciju u vidu kompjuterske opreme. U toku kampanje SRS je imala iznenađujuće umeren ton, nastojeći da privuče umerenije glasače. Nikolić je izgleda bio zastrašen mogućnošću da pobjedi i njegovo pojavljivanje u TV debati sa Tadićem samo nekoliko dana pre drugog kruga izbora nije bilo ispunjeno zajedljivošću kakvu bi pokazao njegov prethodnik i mentor Šešelj. Njegova retorika bila

je usmerena uglavnom ka radnicima, seljacima, nezaposlenima i marginalizovanim slojevima društva. Zauzeo je čvrstu poziciju na pitanjima zakona i reda i naglašavao da je glavni kriterijum za saradnju SRS sa drugim strankama i etničkim grupama iskrenost. Takođe se zalagao za protekcionističku politiku prema poljoprivredi i industriji u Srbiji.

Ovaj blago umeren pristup mogao bi signalizirati početak nove zrelosti u SRS-u. Međutim, staro ponašanje se nastavlja -- nakon poraza na izborima Nikolić se odmah okrenuo tradicionalnoj šešeljevskoj retorici tvrdeći da je Tadić pobedio zahvaljujući glasovima manjina i da je Tadić bio NATO kandidat.

Njihova nova umerenost, takva kakva je, ne ide ipak tako daleko. U toku kampanje Nikolić je ponavljao Šešeljeve zahteve za Srbijom bez granica, što uključuje velike delove susedne Hrvatske i Bosne, a zastupao je i vrlo tvrde stavove po pitanju Kosova i saradnje sa ICTY. Po ovom pitanju SRS još uvek propoveda virulentnu formu anti- zapadnog populizma. Iako spoljna forma počinje da se polako menja, sadržaj ostaje u osnovi isti.

U slučaju prevremenih parlamentarnih izbora Radikali će verovatno ostati najača pojedinačna partija u parlamentu.

IV. IGRA ČEKANJA: SRBIJA I HAG

Pitanje saradnje sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju u Hagu i dalje opterećuje srpske političare i njene međunarodne odnose. Predsednik ICTY, Teodor Meron, i glavni tužilac, Karla Del Ponte, su izvestili Savet bezbednosti UN da je Srbija i Crna Gora obustavila svaku saradnju sa Tribunalom. Vlada SAD je prekinula direktnu ekonomsku pomoć Srbiji zbog nesaradnje sa ICTY, za koju je Kongres odredio 31. mart kao rok, iako je pomoć namenjena programima civilnog društva nastavljena. Evropska unija je ukazala da izostanak saradnje negativno utiče na Srbiju i njene napore da se integriše u Evropu. Izostanak saradnje je takodje koštao Srbiju i Crnu Goru članstva u NATO programu Partnerstvo za mir (PFP). Prekid saradnje datira od novembra 2003. godine, što još više dolazi do izražaja u svetlu novoizražene spremnosti susedne Hrvatske za otvorenu saradnju sa ICTY.

³⁸ Beogradsku džamiju spalila je rulja 17. marta 2004 godine kao odgovor na pobunu Albanaca na Kosovu. ICG Izveštaj br. 155, *Collapse in Kosovo*, 22. april 2004.

Koštuničina vlada je trenutno pod snažnim međunarodnim pritiskom da uhapsi i izruči Ratka Mladića, kao i četiri policijska i vojna generala. Koštunica je dobro poznat po svom anti-haškom stavu, i pokazuje malo volje da u skorije vreme obnovi saradnju. Umesto toga, on i ostali u DSS-u i dalje ponavljaju izlizanu mantru da Srbima treba omogućiti da sude ratnim zločincima pred domaćim sudovima, ignorišući pri tome realnost da je sudski sistem Srbije daleko od sposobnog da sudi u takvim postupcima. U suštini, oni jednostavno pokušavaju da dobiju na vremenu, vodjeni pogrešnim uverenjem da će sud u Hagu prestati sa radom 2008. godine i da će, ukoliko dovoljno dugo prolongiraju saradnju, ovo pitanje jednostavno nestati.

U jednom nedavnom pokušaju da se izbegnu odgovornost i saradnja, vlada je pokušala da se sakrije iza Nacionalnog saveta za saradnju sa Hagom, savetodavnog tela bez pravne nadležnosti. Ovo telo je osnovano za vreme Đinđića sa ciljem da se proširi politička odgovornost i da se stavi do znanja da izručenja optuženih sudu u Hagu nisu delo jednog čoveka ili partije, već rezultat širokog političkog konsenzusa, u skladu sa postojećim zakonima Srbije i Crne Gore, kao i da time neće biti ugrožena nacionalna bezbednost. Članove Saveta čine ministar odbrane, ministar spoljnih poslova, ministar unutrašnjih poslova i ministar za ljudska i manjinska prava. Za vreme DOS-ove vlasti, Savetom je predsedavao ministar za ljudska i manjinska prava Rasim Ljajić ili ministar spoljnih poslova Goran Svilanović. Do nedavno, Savet mesecima nije imao predsednika nakon dolaska na vlast DSS-a, pošto su u startu svi članovi Saveta odbili da prihvate ulogu predsednika sa ciljem da izbegnu negativno političko žigosanje vezano za predsedavanje Savetom. Tek posle dosta pritiska Rasim Ljajić je prihvatio položaj predsednika sredinom jula.

Pre Ljajićevog postavljenja, vlada je koristila nepostojanje predsednika Saveta kao opravdanje za nepostupanje po zahtevima za izručenje. Međutim ovo je bilo samo zavaravanje, imajući u vidu da po zakonu Srbije, kada sudovi jednom pokrenu postupke za izručenje haških optuženika, Savet nema nadležnost da stavi veto ili obustavi postupke na bilo koji način; niti to može vlada.³⁹ Naprotiv, upravo bi sudstvo trebalo da se u celosti bavi ovim pitanjem u skladu sa pravilima postupka.

Poslednji primer kontinuiranog nedostatka saradnje Srbije sa ICTY je slučaj Gorana Hadžića, bivšim predsednikom separatističke Republike Srpske Krajine (RSK) u Hrvatskoj, koji je živeo u Novom Sadu od pada RSK 1995. godine. ICTY je 13. jula u 9:30 dostavio nezapečaćenu optužnicu protiv Hadžića ministarstvu spoljnih poslova SCG, zahtevajući preduzimanje akcije u roku od 72 sata. Kasnije istog dana ministarstvo je zatražilo od beogradskog Okružnog suda da izda nalog za hapšenje, međutim bilo je već kasno; Hadžić je napustio svoju kuću kolima u 18:50 i od tada mu se gubi trag. Zvaničan nalog za hapšenje je izdat narednog jutra, ali do tog momenta policija je samo mogla da izvesti sud da traženu osobu ne može da pronadje na njegovoj kućnoj adresi.⁴⁰ Glavni tužilac ICTY, Karla Del Ponte, je optužila srpske vlasti da su pomogle Hadžićevo bekstvo i objavila video i fotografske dokaze njegovog napuštanja kuće.

Da bi Srbija mogla da vodi kredibilne sudske postupke za ratne zločine, prvo bi morala da promeni zakone kojima bi se priznao pravni koncept komandne odgovornosti. Takodje bi morala da detaljno reformiše svoje sudstvo i učini ga nezavisnim od izvršne vlasti. Morala bi i da obezbedi kredibilnu zaštitu svedoka. Nijedna od post-Miloševićevih vlada nije preduzela ozbiljne korake u tom pravcu. Uzimajući u obzir dosadašnje rezultate suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima, kao i neuspeh srpskih političara da pokrenu ozbiljne reforme sudstva, pozivi da se Haškim optuženicima sudi pred domaćim sudovima je u velikoj meri pokušaj da se dobije na vremenu.

Do danas, Srbija je okončala tri sudjenja pred domaćim sudovima za ratne zločine, jedan za otmicu i pogubljenje muslimanskih civila iz autobusa javnog prevoza u Severinu 1992.godine, drugi za otmicu i pogubljenje muslimanskih civila iz voza u Štrpcima, takodje 1992.godine, i treći za pogubljenje civila u Podujevu 1999. godine. Na svim sudjenjima optuženi su bili vojnici ili pripadnici paravojnih jedinica, koji su izvršili pogubljenja. Tokom sva tri sudjenja postalo je očigledno da uprkos spremnosti suda da se osude vojnici nižeg ranga, istovremeno ne postoji spremnost istraže ili optuže oficiri koji su naredjivali vojnicima da izvrše pogubljenja. U toku je još jedno sudjenje za ratne zločine za ubistva

³⁹ Videti intervju sa bivšim ministrom pravde Vladanom Batićem, "Vreme je da Koštunica donese neku odluku", *Kažiprst*, 9.jul 2004, www.B92.net.

⁴⁰ "Del Ponte: Beograd pustio Gorana Hadžića da pobjegne", *Danas*, 20 juli 2004.

počinjena na farmi u Ovčari 1991.godine, posle pada Vukovara.

Medjunarodna zajednica je uputila konfuzne poruke oko saradnje sa ICTY. Na primer, zvanična politika vlade SAD se rukovodila zakonima Kongresa uslovljavajući američku pomoć saradnjom sa ICTY. U zvaničnim saopštenjima, i State Departmenta i ambasade isticana je neophodnost saradnje sa ICTY. Ipak, ovaj uslov su pojedinci iz ambasade SAD u Beogradu u prošlosti često podrivali. Predstavnici ambasade su često nezvanično zagovarali, i u Srbiji i u Kongresu, da se uslovljanje američke pomoći Srbiji ukine.⁴¹ Jednom prilikom u martu 2002., ambasada SAD je izvršila pritisak na USAID da obustavi kampanju u javnosti koju su vodile srpske nevladine organizacije sa ciljem da se utiče na javno mnjenje u vezi sa pitanjem ratnih zločina i da se promoviše saradnja sa sudom u Hagu.⁴²

Dolaskom novog američkog ambasadora u Beograd, Majkla Polt-a, zauzet je znatno određeniji stav, uz njegovu nedvosmislenu izjavu da će SAD razmotriti mogućnost sudjenja za ratne zločine pred domaćim sudovima tek kada Srbija izruči Ratka Mladića i sve druge optužene sudu u Hagu, i kada domaće sudstvo bude dovoljno reformisano da može da vodi ovakve postupke.⁴³

Sa druge strane, EU je takodje uputila konfuzne poruke. Neke zemlje članice tretiraju ICTY znatno ozbiljnije od drugih; interne debate u Briselu oko toga da li da se ili ne uključe reference na ICTY u saopštenja EU se sa pažnjom registruju u Beogradu. Izjava predstavnika Komisije EU, Džefrija Bareta, da "Evropska unija i dalje pruža podršku Srbiji i Crnoj Gori uprkos slabe saradnje sa Sudom u Hagu, jer želi da SCG nastave reforme", je pretočena kroz reči novinara koji objavljuju naslove u značenje da "Evropska unija neće kazniti Srbiju i Crnu Goru zbog slabe saradnje sa sudom u Hagu", iako integralni tekst Baretovog govora jasno ukazuje da Komisija EU u punoj meri stoji iza saradnje sa ICTY.⁴⁴

Još uvek ima onih u medjunarodnoj zajednici koji smatraju da bi isuviše veliki pritisak na srpsku vladu oko ratnih zločina mogao oslabiti vladu i dovesti do pada pro-reformskih snaga. To je pogrešan zaključak. Aktuelna vlada neće pasti zbog pitanja ratnih zločina osim ako Koštunica sam ne odluči da raspiše nove izbore. Iako je SPS zapretio da će uskratiti svoju podršku vladi ukoliko se obnovi saradnja sa ICTY, to bi bio čin samouništenja; za svaki slučaj, Boris Tadić i DS su otvoreno ponudili da podrže manjinsku vladu u narednih dvanaest meseci upravo oko ovog pitanja.⁴⁵ Stoga, ni Koštunica, niti medjunarodna zajednica ne treba da strepe da će vlada pasti ukoliko on uhapsi i izruči optužene u Hag.

Istovremeno, optuženi za ratne zločine kontinuirano utiču na reformu vojske, uz podršku političkim partijama koje žele da ometaju i reforme civilnog sektora. Posebno dvojica optuženih, generali Nebojša Pavković i Vladimir Lazarević, nastavljaju da se pojavljuju u javnosti i daju izjave za medije. Upravo te večeri kada je Tadić inaugurisan, Lazarević je u intervjuu Karićevoj BK televiziji branio svoje i uspehe vojske na Kosovu. Nekoliko dana ranije, Pavković je dao kontroverzan intervju u kojem je zapretio da će "osveta" stići one koji ga pošalju u Hag.⁴⁶

Tokom svog inauguralnog govora, Boris Tadić je podvukao da je saradnja sa ICTY prioritet za Srbiju. Da li je Tadić spreman da izadje izvan okvira ponudjene podrške vladi Koštunice za narednu godinu i aktivno utiče na vladu da preduzme potrebne mere, ostaje da se vidi. Uprkos Koštuničinom oklevanju da preduzme mere u vezi sa saradnjom sa Haškim sudom i DSS-ovog dosijea opstrukcije, Tadić je izneo mišljenje da Koštunica "intenzivno" radi na ovom pitanju.⁴⁷

Medjutim, imajući u vidu "preteće" opštinske izbore u septembru, koje DSS sagledava kao uvertiru za moguće parlamentarne izbore, kao i dobro poznati otpor Koštunice prema Haškom sudu, teško je verovati da će saradnja uskoro biti obnovljena bez dodatnog snažnog medjunarodnog pritiska.

V. PREDSTOJI TEŽAK PUT

⁴¹ ICG intervju sa zvaničnicima State Department-a, osobljem ambasade SAD, predstavnicima NVO i srpskim zvaničnicima vlade u Beogradu.

⁴² ICG intervju sa bivšim i sadašnjim osobljem USAID-a i NVO u Beogradu, 2002., 2003., 2004.

⁴³ ICG intervju sa ambasadorom SAD, Majklom Poltom.

⁴⁴ Videti "Barrett Presents European Partnership with SCG Document", VIP News service, 15. juli 2004.

⁴⁵ "Dogovor Koštunice i Tadića", *Vesti Radija B92*, 18. juni 2004, www.B92.net.

⁴⁶ "Nije srpski ćutati", intervju sa generalom Vladimirom Lazarevićem, *BK TV*, 11. juni 2004.

⁴⁷ "Wir brauchen Stabilität", *Der Spiegel*, 5. jul 2004.

Srpska vlada će se suočiti sa još dva velika izazova: Kosovo; i pogoršanje etničkih odnosa u Vojvodini -- oba u velikoj meri proizvod nedostatka volje srpskih političara da raščiste sa Miloševićevskom prošlošću.

A. OTVORENA RANA: KOSOVO

U svom inauguracionom govoru Tadić je sa pravom ukazao na Kosovo kao na "otvorenu ranu". Iako je predizborna kampanja u velikoj meri vodjena tako da se izbegne pitanje Kosova, ono je ipak veoma prisutno u pozadini politike Beograda. Pitanje Kosova nastavlja da drži srpsku politiku kao taoca i gura je ka nacionalizmu. Bilo koji političar koji pokuša da potpiše u bilo kojoj formi političko rešenje sa Albancima, stavlja svoj život i političku budućnost na kocku. Ovakav stav ocrtava nedostatak volje da se javno uhvate u koštac sa realnošću pitanja Kosova. To takodje ilustruje teškoće srpskih političara i javnosti u razumevanju do koje mere je situacija sa Kosovom izgubljena, odnosno da sami sebi priznaju da su srpske snage tamo činile zločine.

Posle nasilja na Kosovu 17-18 marta, izgleda da je vlada Srbije sve više uverena da može, u najmanju ruku, da očuva pravni suverenitet na Kosovu. Takodje je prisutan osećaj da je martovsko nasilje kod međunarodne javnosti izazvalo plimu negativnih reakcija u odnosu na kosovske Albance i da će Srbija sada imati veće šanse da progura "svoj slučaj" pred međunarodnim javnim mnjenjem. Mnogi Srbi su uvereni da je samo pitanje vremena kada će Albanci započeti novi talas nasilja na Kosovu, usmeren protiv njih i predstavnika međunarodne zajednice, i čekaju da iskoriste novu političku prednost koju bi im takav događaj omogućio.

Ovakvo novo uverenje se odražava u planu vlade Srbije za Kosovo, koji je usvojila Skupština Srbije 29. aprila, uz široku podršku duž političkog spektra Srbije. Ovaj plan je u osnovi nacrt koji obeležava moguće granice željene podele. S obzirom da ne sadrži specifične detalje, a da je usredsredjen na crtanje mapa, ostavio je vladi značajan manevarski prostor u okviru ograničenog međunarodnog poziva na decentralizaciju Kosova posle martovskih događaja. Dok su članice Kontakt Grupe bile ohrabrene da srpska vlada konačno izlazi sa predlogom za Kosovo, istovremeno su bili skeptični oko plana i njenog sadržaja, smatrajući ga jednostavno produžetkom stare politike. Plan je odbačen od strane kosovskih Albanaca i dočekan sa

nelagodnošću medju liderima koalicije kosovskih Srba "Povratak".

Neizvesno je da li će izbor Tadića pomoći međunarodnoj zajednici na Kosovu. Od izbora za predsednika on je javno odbacio nezavisnost pokrajine, tvrdeći da će to destabilizovati Srbiju u narednih 20 godina. Na neki način izbor Tadića je već počeo da utiče na kosovsku politiku. Srpski i albanski predstavnici su se sreli 14. jula u američkoj misiji u Prištini pod okriljem EU i SAD. Obe strane su tom prilikom potpisale deklaraciju kojom se poziva UNMIK da formira novo ministarstvo pri Privremenim institucijama samouprave (PISG), koje bi bilo nadležno za etničke zajednice, ljudska prava i povratak izbeglica.⁴⁸ Posle potpisivanja, jedan od srpskih predstavnika, Milorad Todorović, povukao je svoj potpis, dok je Koštuničina kritikovala one Srbe koji su pristupili novom ministarstvu.⁴⁹ Jedan srpski predstavnik je otišao toliko daleko da je upotrebio izraz "izdaja" da bi opisao nagodbu.⁵⁰

Činjenica da su neki predstavnici kosovskih Srba rizikovali gnev Beograda potpisujući dokument je delimično odraz borbe za vlast u Beogradu. Nebojša Čović, šef Koordinacionog centra za Kosovo i Metohiju, je bio angažovan u borbi za svoj politički opstanak, i nije miljenik Koštunice, koji pokušava da ga ukloni sa tog mesta. Vlada Koštunice je značajno smanjila finansiranje Koordinacionog centra, dok je nadzor pojačan.⁵¹ Ipak, Čović je i dalje prisutan u vestima, dok su paralelne strukture na Kosovu oslabile, zbog nedostatka adekvatnog finansiranja. Medjutim, od pobeđe Tadića izgleda da je Čović ponovo "oživeo". Upustio se u medijsku ofanzivu protiv zastupnika Koštunice, dok mediji spekulisu da bi njegova partija, Demokratska Alternativa, mogla da se pridruži DS-u.⁵² To ukazuje da Tadić podržava Čovića. Rezultat bi mogao biti da se željene promene u politici Beograda u pogledu bliže saradnje sa UNMIK-om i PISG ne ostvare. To bi takodje mogao

⁴⁸ "Povratak, rekonstrukcija, reforma lokalne administracije", "Ministarstvo za prava zajednica", *Danas*, 19. juli 2004.

⁴⁹ "Moj potpis je ništavan", Novinska agencija Beta, 16. juli 2004.

⁵⁰ "Nojkić: Srbi podržali nezavisnost", 15. juli 2004

⁵¹ Čović je ostao šef Koordinacionog centra posle izbora 28. decembra 2003, iako ga je postavila prethodna vlast. Koštunica, medjutim, je zadržao ambicioznog Čovića na tom mestu, uz stalne pretnje da će ga ukloniti i znatno striktnije kontrole finansija Centra.

⁵² "Čović: Novi politički početak u Srbiji", Novinska agencija Beta, 18. juli 2004.

biti signal da "kohabitacija" između Koštunice i Tadića može biti sve drugo osim miroljubiva.

U međuvremenu, bezbednosna situacija na jugu Srbije, u Preševskoj dolini, pretežno naseljenoj Albancima, izgleda da ponovo postaje vruća.⁵³ U incidentu 18. jula blizu Bujanovca, dva maskirana revolveraša su otvorili vatru na vozilo u kojem se nalazila albanska porodica, ranivši četiri osobe, uključujući i bebu. Gradonačelnik Bujanovca i vođa Partije za Demokratsku Akciju (PDD), Nagip Arifi, okrivio je policiju za neuspeh u sprečavanju takvih incidenata, i optužio vladu da se oglušila o reformu policije. Ministar unutrašnjih poslova, Dragan Jočić, okrivljuje disidentsko krilo "Oslobodilačke vojske Preševa, Bujanovca and Medvedje". Iako se sve strane slažu da je u pitanju unutrašnji sukob među etničkim Albancima, retorika i srpske i albanske strane je bila od male koristi u pogledu smirivanja situacije, pa je pre ličila na upiranje prsta jednih na druge.

B. POGORŠANJE ODNOSA PREMA MANJINAMA: RADIKALIZACIJA VOJVODINE

Od decembarskih parlamentarnih izbora, međuetnički odnosi unutar severne srpske etnički mešovite pokrajine Vojvodine su se vidno pogoršali.⁵⁴ Ovo se dobrim delom može smatrati odgovorom na taktiku SRS stvaranja klime straha i netolerancije putem isfabrikovanih incidenata. Srpska državna televizija izgleda da je malo učinila da smiri rastuće tenzije i strasti.

Od početka 2004. bilo je više etnički motivisanih napada u Vojvodini nego tokom celokupnog trogodišnjeg perioda posle pada Miloševića.⁵⁵ Predsednik srpske Skupštine, Predrag Marković, je precizirao da je od 1. januara do 31. maja 2004, registrovano 294 incidenta.⁵⁶ Tu su uključena batinanja, pretnje, uništavanje nadgrobnih spomenika i spomenika kulture i anti-manjinski grafiti.

Predsednik Skupštine Vojvodine je pozvao ministra unutrašnjih poslova Jočića da da ostavku u vezi sa ovim napadima, dok je Jožef Kasa, lider Saveza vojvođanskih Mađara (SVM), nedavno izjavio da je mađarska populacija sada podvrgnuta većem progonu nego za vreme Miloševićevog režima.⁵⁷ Ukratko, neki Srbi u Vojvodini demonstriraju ponašanje koje podseća na ono za koje tako često i bučno osuđuju kosovske Albance.

Izgleda da postoji uhodana šema primene nasilja. Aktivisti NVO, predstavnici manjina i vladinih zvaničnika u Vojvodini prenose ICG-u da uočavaju sistematičnost u vršenju napada, pri čemu se sumnja na uključenost pripadnika policije i SRS. Takođe, ICG intervjui sa sagovornicima iz ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) upućuju na prilično preteću situaciju da nasilje tek predstoji i da se ono može očekivati zbog nastojanja manjina da brane svoja nacionalna prava.

Do danas, policija je rešila samo 61 slučaj.⁵⁸ Kod mnogih incidenata policija je pokušala da omalovaži težinu incidenata ili ih je sve zajedno ignorisala. Sa svoje strane, DSS -- iako nije učestvovao u ovom incidentima -- nije gubio vreme da ih eksploatiše u političke svrhe. I zaista, jedini incident u kojem je napadnut Srbin od strane Mađara, DSS je momentalno iskoristio da istakne da je reč o napadu na vojvođanske Srbe, izjavljujući da su Srbi u pokrajini pod pretnjom.⁵⁹ Lider Radikala, Tomislav Nikolić, otišao je toliko daleko da je izjavio da je žrtva umrla od posledica batinanja.⁶⁰ Nešto kasnije, nakon kraćeg ali snažnog izliva nacionalističke histerije u beogradskim tabloidima, još uvek itekako živa, žrtva napada je izjavila izveštaičima da je napad rezultat rasprave pijanih oko neke žene, i da nije bio etnički motivisan.⁶¹

Sredinom jula Koštunica se konačno sreo sa Kasom, ali je ostalo neizvesno kako i na koji način vlada planira da reši rastući problem.

Događaji u Vojvodini imaju sva obeležja orkestrirane kampanje, zamišljene tako da se pokrajina radikalizuje

⁵³ "Jočić: Situacija u Bujanovcu sve gora", *Vesti Radija B92*, 20. juli 2004, www.B92.net.

⁵⁴ popis iz 2002. pokazuje da u Vojvodini živi 66 procenata Srba. Sledeća najveća etnička grupa su Mađari sa 14.28%.

⁵⁵ ICG intervjui sa aktivistima nevladinih organizacija u pokrajini, sa predstavnicima mađarske i hrvatske manjine, predstavnicima pokrajinske vlade i sa službenicima ministarstva unutrašnjih poslova Srbije.

⁵⁶ "Vlada da spreči napade na manjine", *Vesti Radija B92*, 10. juli 2004, www.B92.net.

⁵⁷ Videti otvoreno pismo Jožefa Kase premijeru Koštunici, 9. jula 2004.

⁵⁸ "Vlada da spreči napade na manjine", *Vesti Radija B92*, 10. juli 2004, www.B92.net.

⁵⁹ "Politizacija incidenta u Temerinu", *Vesti Radija B92*, 30. juni 2004, www.B92.net.

⁶⁰ "Politizacija incidenta u Temerinu", *Vesti Radija B92*, 30. juni 2004, www.B92.net.

⁶¹ Bilten vesti, *BK TV*, 1. juli 2004.

uoči septembarskih pokrajinskih parlamentarnih izbora i lokalnih izbora u zemlji. Ukoliko bi radikalni elementi uspešno radikalizovali Srbe u pokrajini, biće u mogućnosti da preuzmu kontrolu pokrajinske Skupštine i sondiraju put većoj centralizaciji i uklanjanju autonomije pokrajine, što je javno ispoljen cilj i DSS-a i SRS.

Napadi u pokrajini su već privukli pažnju susednih zemalja. 18. juna, mađarski ministar unutrašnjih poslova, Monika Lamperth, je rekla da ako se napadi nastave da će Mađarska zatražiti intervenciju Saveta Evrope.⁶² Hrvatsko ministarstvo spoljnih poslova u Zagrebu pozvalo je ambasadora SCG tri puta tokom dve nedelje da bi protestovalo protiv napada na hrvatsku nacionalnu manjinu. Ukoliko se napadi nastave to bi stavilo na kocku odnose Srbije sa međunarodnom zajednicom i Savetom Evrope, a posebno sa EU.

VI. ZAKLJUČAK

Tadićeva pobjeda predstavlja korak napred za srpske proreformske demokratske snage. Na žalost, time nije stavljena tačka na oštre podele koje su dovele do cepanja izbornog tela na dva dela. Ove podele će se nastaviti, dok bi budući politički pravac Srbije mogao u dobroj meri zavisi od izlaznosti birača. Pobjeda reformiste Tadića ne znači da će reforme automatski biti ponovo pokrenute.

Ukoliko vlada Vojislava Koštunice padne, parlamentarni izbori koji će uslediti bi u značajnoj meri mogli da prekomponuju srpsku političku scenu. Predsednički izbori su jasno pokazali da srpske političke partije prolaze kroz proces konsolidacije i racionalizacije. Krajnji ishod ovog procesa bi mogao biti parlament sa samo četiri ili pet partija. Ovo bi podstaklo efikasnije donošenje odluka i znatno olakšalo reforme novoj vladi, svakako pod uslovom da je ona demokratska i reformski orijentisana.

Srbija će verovatno nastaviti da, saplićući se, ide napred. Reforme će ili ostati blokirane ili napredovati znatno sporije nego za vreme Đinđićeve vlade. Nema još indikacija da će Srbija obnoviti saradnju sa sudom u Hagu pre septembarskih opštinskih izbora. Čak i tada bi saradnja mogla biti

odložena ukoliko rezultati opštinskih izbora učine izvesnijim nove parlamentarne izbore.

U međuvremenu, Kosovo i pitanje ratnih zločina će i dalje opterećivati srpsku politiku. Put do dugoročne stabilnosti, koja je u interesu kako šire međunarodne zajednice, tako i Srbije i njenih neposrednih suseda -- leži u rešavanju oba pitanja.

Verovanje da će ista jednostavno nestati nije realno. Kontinuirani međunarodni pritisak će i dalje biti potreban sve dok se Srbija konačno ne suoči sa svojom prošlošću.

Beograd/Brisel, 22. juli 2004

⁶² Ministarstvo spoljnih poslova Srbije i Crne Gore, http://www.mfa.gov.yu/Bilteni/engleski/b210604_e.html#N3a.

DODATAK A
MAPA SRBIJE

DODATAK B

REČNIK

DOS	Demokratska opozicija Srbije, koalicija političkih partija
DS	Demokratska stranka, politička partija
DSS	Demokratska stranka Srbije, politička partija
G17+	politička partija
ICTY	Medjunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
IMF	Medjunarodni Monetarni Fond
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
NATO	Severno-atlantski pakt
NS	Nova Srbija, politička partija
OSCE	Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi
PDD	Partija za demokratsko delovanje, politička partija albanske manjine u Srbiji
PFP	Partnerstvo za mir, NATO program
PISG	Prelazne institucije samouprave na Kosovu
RSK	Republika Srpska Krajina
SCG	Srbija i Crna Gora
SPS	Socijalistička partija Srbije, politička partija
SRS	Srpska radikalna stranka, politička partija
SPO	Srpski pokret obnove, politička partija
SVM	Savez vojvodanskih Mađara, politička partija mađarske manjine
UIP	Udruženje industrijalaca i preduzetnika Srbije i Crne Gore
UNMIK	Misija UN na Kosovu
USAID	Agencija SAD za medjunarodni razvoj